

Bizancjum – podsumowanie

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Gra edukacyjna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

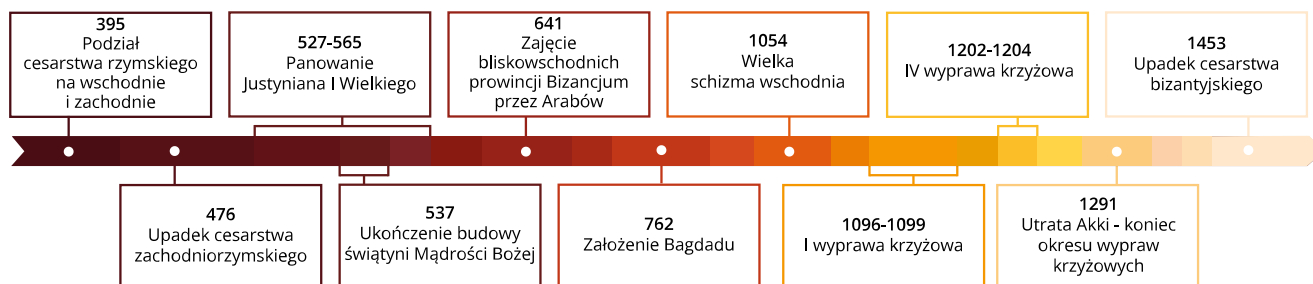
- Źródło: *Fragment zbioru praw*, [w:] *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1997, s. 38–39.
- Źródło: *Fragment o ceremoniale na dworze cesarskim*, [w:] *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1997, s. 49–50.
- Źródło: *Fragment bulli papieskiej*, [w:] *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1997, s. 119–120.

- Źródło: *Fragment Dictatus papae (tez Grzegorza VII) z 1075 roku*, [w:] *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1997, s. 126–127.

Po upadku cesarstwa zachodniorzymskiego w 476 r. rolę spadkobiercy i kontynuatora tradycji rzymskiej przejęło cesarstwo wschodniorzymskie – Bizancjum – ze stolicą w Konstantynopolu. Mieszkańcy cesarstwa na Wschodzie, przez wielu nazywanego „greckim” ze względu na popularność języka i kultury greckiej, zawsze z dumą podkreślali swoje rzymskie korzenie i rodowód.

Konstantynopol był miastem potężnym, w okresie największej prosperity zamieszkanym nawet przez 500 tys. mieszkańców. O sile cesarstwa decydowały trzy filary: władza cesarska, armia i administracja państwowa oraz prężna gospodarka. Zasobność skarbu państwa pozwalała na utrzymanie stałego wojska, a także na opłacanie danin zagrażającym Bizancjum barbarzyńskim wodom.

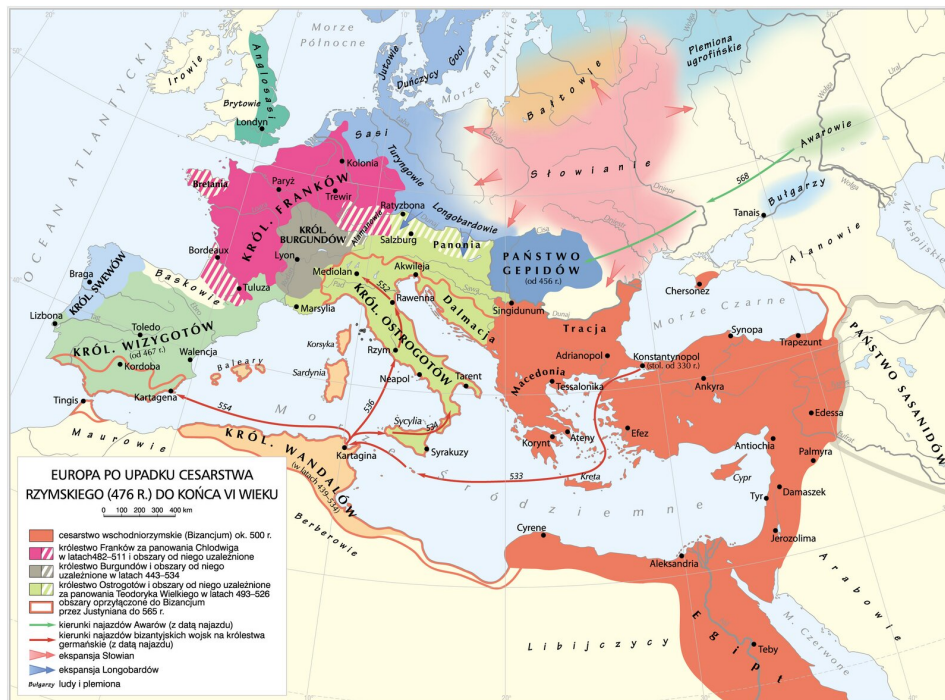
Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz najważniejsze cechy cesarstwa bizantyjskiego.
- Wyjaśnisz, czy władców Bizancjum można nazwać spadkobiercami tradycji rzymskiej.
- Wymienisz przełomowe momenty w historii Bizancjum.
- Ocenisz, czy cesarstwo wschodnie miało szansę przetrwać dłużej.

Przeczytaj

Cesarstwo wschodniorzymskie ze stolicą w Konstantynopolu przetrwało ponad tysiąc lat. W trakcie swojego istnienia przeżywało okresy ekspansji terytorialnej; np. w połowie VI wieku, gdy Morze Śródziemne było dlań akwenem wewnętrznym, a państwo obejmowało znaczną część terenów byłego Cesarstwa zachodniorzymskiego. Ponownie rozkwitło na przełomie tysiącleci, aby w XII w. przeżyć największy rozwój bizantyńskiej cywilizacji.

Mapa przedstawia Europę od upadku cesarstwa zachodniorzymskiego do końca VI wieku. Zwróć uwagę na tereny Bizancjum oraz ziemie przyłączone przez Justyniana I Wielkiego. Czy tereny leżące w granicach cesarstwa za panowania Justyniana I były jednolite kulturowo? Odpowiedź uzasadnij.

Źródło: Krystian Chariza i zespół, licencja: CC BY-SA 3.0.

Przez znaczną część czasu swego istnienia chrześcijańskie cesarstwo zmagало się z muzułmanami: od lat. 30. VII w. do początku IX w. z plemionami arabskimi, a od końca XI w. z plemionami tureckimi, którym po ponad trzech stuleciach uległo. Prowadziło też wojny z katolickim rycerstwem: Normanami, a następnie uczestnikami wypraw krzyżowych.

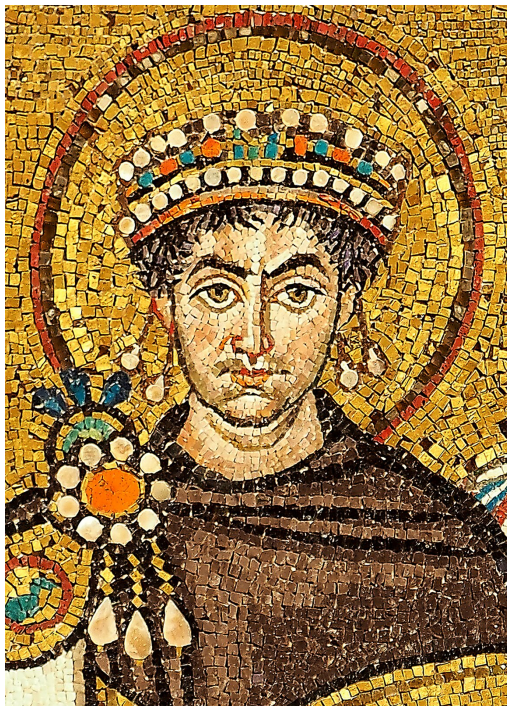
Rola cesarza

Najważniejszym obywatelem **Bizancjum** był cesarz. Uważał się za władcę wszystkich Rzymian, którego zadaniem była chrystianizacja świata. Miał działać na

polecenie Boga, którego wolę reprezentował na Ziemi. Formalnie cesarz był wybierany przez najwyższych rangą urzędników tworzących senat, jednak nikt nie kwestionował dziedziczności władzy i przekazywania jej z pokolenia na pokolenie.

Władza cesarska, której podlegali podwładni, jak i hierarchowie Kościoła, opierała się na sprawnym aparacie **administracyjnym**. Jej głównym celem było zapewnienie wysokich wpływów do skarbu państwa oraz zagwarantowanie bezpieczeństwa i spokoju poddanych. Wszystko to regulowały przepisy i akty prawne.

Justynian I Wielki

Fragment mozaiki z bazyliki w Rawennie, przedstawiający Justyniana I Wielkiego.

Jakie elementy wskazują na to, że na mozaice przedstawiony został cesarz?

Źródło: Wikipedia Commons, domena publiczna.

udało mu się to osiągnąć w połowie VI wieku. Dokonał on również wielkiej reformy prawnej – nakazał uporządkować zbiory przepisów, które zawarto w **Kodeksie** Justyniana, oraz zlecił budowę Kościoła Mądrości Bożej (Hagia Sophia).

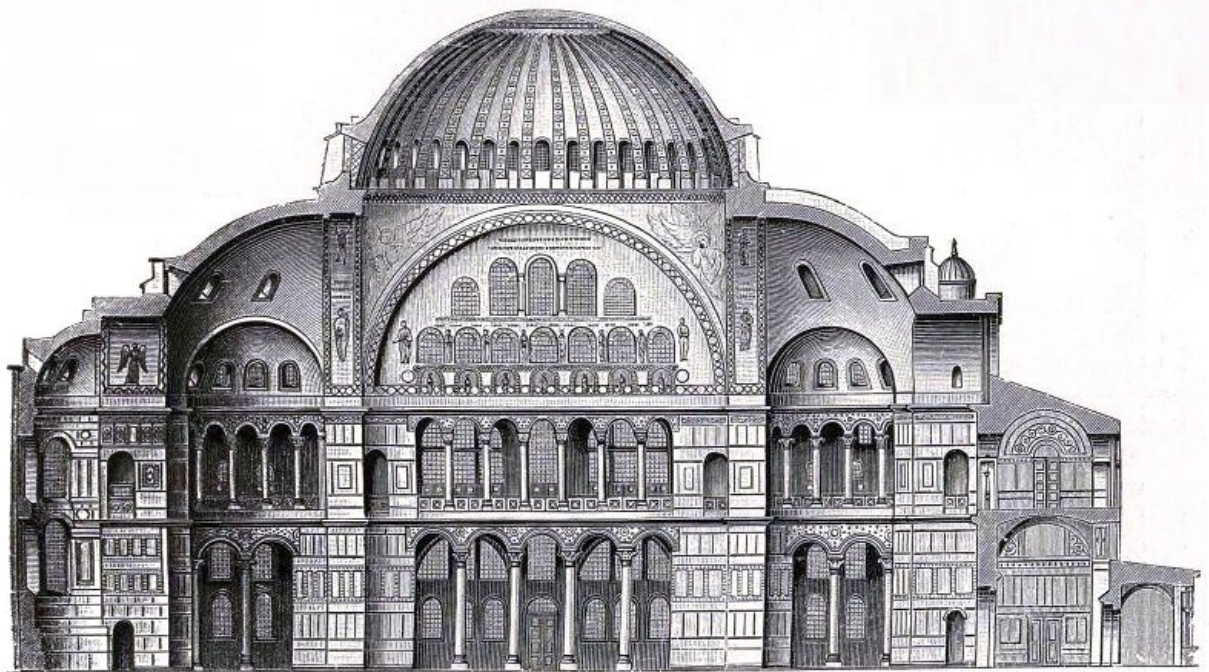
Teodora – wpływowa żona Justyniana I Wielkiego – wraz ze swoim orszakiem na mozaice z Bazyliki San Vitale w Rawennie.

Na podstawie ilustracji wymień cechy sztuki bizantyńskiej.

Źródło: Wikipedia Commons, domena publiczna.

Najwybitniejszym cesarzem okresu wczesnego średniowiecza był Justynian I, nazwany Wielkim. Rządził on w latach 527-565 i odcisnął swoje piętno niemal w każdej dziedzinie życia Cesarstwa. Zrewolucjonizował aparat państwa, opierając swoją władzę nie tylko na arystokracji, ale również na utalentowanych „nowych ludziach”, wywodzących się z niższych warstw społecznych. Byli oni w pełni zależni od cesarza i bezkrytycznie wypełniali jego wolę. Znaleźli się wśród nich nie tylko wielcy wodzowie jak Belizariusz, ale także sprawni urzędnicy i prawnicy realizujący reformy państwa.

Justynian I marzył o wskrzeszeniu wielkiego cesarstwa i dzięki sprawnej armii dowodzonej przez wybitnych wodzów

Szkicowy przekrój Kościoła Mądrości Bożej (Hagia Sophia) w Konstantynopolu.

Wyjaśnij, dlaczego Kościół Mądrości Bożej uznany został za najwspanialszą budowlę swoich czasów?

Źródło: Wikipedia Commons, domena publiczna.

Od upadku do odrodzenia w IX-XI wieku

Restauracja Cesarstwa Rzymskiego nie trwała długo. Liczne najazdy wrogich armii – Persów ze wschodu, Awarów z Północy, Bułgarów i Słowian na Bałkanach oraz muzułmanów z Półwyspu Arabskiego, zakończyły epokę wielkości [Bizancjum](#), pozbawiając je w VII w. dominacji w basenie Morza Śródziemnego.

Cesarstwo wyniszczały też długotrwałe spory religijne, w szczególności wywołane dekretem cesarza Leona III, wprowadzonymi w 726 r. i skierowanymi przeciwko kultowi obrazów ([ikonoklazm](#)). Doprowadziło to do zerwania stosunków z Rzymem w 730 roku. W reakcji na zakaz czczenia obrazów w VIII wieku wybuchło ludowe powstanie w Azji Mniejszej i na Bałkanach. Miało ono też antyfeudalny charakter. Przywódcą był oficer armii bizantyńskiej – Tomasz Słowianin. Powstanie jednak upadło, a jego przywódcy zostali straceni.

Cesarstwo Bizantyńskie rozkwitło ponownie za panowania cesarzy z dynastii macedońskiej (867–1056); pierwszym z nich był Bazyli I Macedończyk (panował w latach 867–886). Za ich panowania Bizancjum odzyskało kontrolę nad Adriatykiem, południowymi Włochami i Półwyspem Bałkańskim. Dzięki zapewnieniu bezpieczeństwa, miasta cesarstwa powiększały się i bogaciły na handlu. Rozwijała się kultura i nauka – zakonnicy cierpliwie przepisywali starożytne księgi, a mozaiki znów uświetniały wnętrza kościołów.

Fragment mozaiki, przedstawiającej Chrystusa Pantokratora (Pana Wszystkiego), z katedry Hagia Sophia. Przedstawienie Chrystusa jako władcy wszechświata zaczęło rozprzestrzeniać się na terenie cesarstwa rzymskiego już w IV wieku. Zwykle Pantokrator przedstawiany był w pozycji stojącej lub siedzącej na tronie, z Pismem Świętym w lewej dłoni i prawą dłonią uniesioną w geście błogosławieństwa. Nazwij postacie ukazane po bokach Chrystusa.
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Cesarstwo, mimo że zajmowało mniejszy obszar niż podczas rządów Justyniana, było silniejsze, gdyż jego terytoria były zintegrowane kulturowo i politycznie. Dodatkowo wzmocniony został [patriarchat konstantynopolitański](#) po chrystianizacji (w obrządku wschodnim) Rusi w 988 roku.

W 1054 r. doszło formalnego podziału chrześcijaństwa na greckojęzyczny Kościół wschodni i łacińskojęzyczny zachodni. Wielka schizma dokonała się w niedzielę 16 lipca, gdy trzech papiescy legaci weszli do Hagia Sophia i podczas Boskiej Liturgii (wschodniej Mszy Świętej) pozostawili na ołtarzu papieską bullę ekskomunikującą. Teoretycznym uzasadnieniem podziału była odmowa akceptacji przez Konstantynopol zachodniej doktryny [filioque](#), czyli podwójnego pochodzenia Ducha Świętego.

Walki z Krzyżowcami i Turkami

Stosunkowo długi okres pokoju spowodował, że bizantyńska administracja w coraz większym stopniu przechodziła w ręce służb cywilnych, a w konsekwencji lekceważono potrzeby wojska. Dlatego Normanom udało się w drugiej połowie XI w. uszczuplić cesarskie posiadłości w południowej Italii.

Do najpoważniejszej klęski doszło jednak w Azji Mniejszej, gdzie napierali Turcy Seldżuccy. W 1071 r. niespodziewanie pokonali oni wojska bizantyńskie pod Manzikertem, a cesarz Roman IV Diogenes dostał się do niewoli. W Konstantynopolu doszło do kilkuletnich

bratobójczych walk o władzę, państwo słabło dalej, a w konsekwencji do roku 1081 niemal cała Azja Mniejsza znalazła się w rękach tureckich.

W XII stuleciu cywilizacja bizantyńska ponownie rozkwitła. Rozwinęły się prowincje zachodnie, rosła liczba ludności, udało się zagospodarować rozległe połacie ziemi uprawnej. Powstały nowe miasta. Wenecjanie i Genuieńscy wykorzystywali porty Morza Egejskiego do handlu, w tym transportu towarów z terenów zajętych przez krzyżowców w wyniku I wyprawy krzyżowej. Z dobrej koniunktury korzystali twórcy: powstawały nowe mozaiki, style architektoniczne, pojawił się też bizantyjski model wczesnego humanizmu.

Podczas IV krucjaty, w 1204 r. zachodni krzyżowcy zdobyli, a następnie złupili Konstantynopol, po czym utworzyli na obszarach wokół niego Cesarstwo Łacińskie. Zachodni rycerze oraz Wenecja podzielili między siebie większą część Grecji. Na terenach, które Bizantyńczycy zdołali utrzymać powstały: Cesarstwo Nicejskie, cesarstwo Trapezuntu i despotat Epiru.

Podział Bizancjum po IV wyprawie krzyżowej w 1204 roku. Wymień współczesne kraje, które powstały na terenie dawnego Cesarstwa Bizantyńskiego.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o. na podstawie Killroyus, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Odzyskanie Konstantynopola powiodło się w 1261 r., a dokonały tego oddziały cesarza nicejskiego Michała VIII Paleologa. Granice państwa jednak kurczyły się. Wojny domowe toczone w Bizancjum na początku XIV w. ośmieliły Serbów, którzy, pod przywództwem króla Stefana Urosha IV Duszana oderwali od Bizancjum ponad połowę jego terytorium (w tym Epir, Tesalię i okolice Salonik), niemal podwajając obszar swego państwa.

W 1354 r., po trzęsieniu ziemi, które zniszczyło mury warowni na półwyspie Gallipoli, Turcy osmańscy wdarli się tam, zdobywając pierwszy przyczółek w Europie. Dwie dekady później

cesarze bizantyńscy stali się wasalami Osmanów. Panowanie Turków osmańskich na Bałkanach potwierdziło zwycięstwo nad Serbami w bitwie na Kosowym Polu w 1389 roku.

Chaos w Imperium Osmańskim na początku XV w., związany m.in. z najazdami Mongołów, niewiele pomógł Bizancjum. Cesarze apelowali do Zachodu o pomoc. Papież rozważał przysłanie posiłków tylko w zamian za unię Kościoła prawosławnego z Rzymem. Nie zgodzono się na to, ponieważ prawosławna ludność oraz kler żywiły zbyt dużą niechęć do łacinników. W 1439 r. cesarz Jan VIII Paleolog uznał władzę papieża. Na apele o obronę chrześcijaństwa przybyli z Europy najemnicy, jednak większość zachodnich władców pozostała obojętna.

Dnia 2 kwietnia 1453 r. 80 tys. armia Imperium Osmańskiego rozpoczęła oblężenie Konstantynopola. Mimo desperackiej obrony, siły chrześcijan poddały się i 29 maja 1453 r. miasto upadło. Ostatni cesarz bizantyński, Konstantyn XI Paleolog, na widok wrogów na murach obronnych rzucił cesarskie insygnia władzy i ruszył do walki. Poległ, a Bizancjum przestało istnieć.

Ogień grecki, po raz pierwszy użyty przez bizantyńską flotę podczas wojen z Arabami. Ogień grecki, zwany też bizantyńskim, to łatwopalna mieszanka znana od czasów starożytnych, która zaczynała płonąć po kontakcie z wodą. Jej produkcja i skład otoczone były w Bizancjum tajemnicą. Za jej ujawnienie groziła kara śmierci. Prawdopodobnie była to mieszanina oleju lub ropy naftowej, smoły, siarki, saletry, soli kamiennej, żywicy i wapna palonego.

Źródło: Wikipedia Commons, domena publiczna.

Postacie

domena publiczna, Wikimedia Commons

Justynian I Wielki, cesarz bizantyński od 1 sierpnia 527 do 13 listopada 565 z dynastii justyniańskiej. Wprowadził kodeks Justyniana.

domena publiczna, Wikimedia Commons

Teodora, żona cesarza bizantyńskiego Justyniana I Wielkiego.

domena publiczna, Wikimedia Commons

Leon III Izauryjczyk, cesarz (717-741), wystąpił przeciw kultowi ikon, zapoczątkowując ikonoklazm.

domena publiczna, Wikimedia Commons

Tomasz Słowianin, przywódca powstania antyfeudalnego w 821 roku.

domena publiczna, Wikimedia Commons

Bazyli I Macedończyk, cesarz (867-886), prawdopodobnie słowiańskiego pochodzenia, rozpoczął proces odrodzenia państwa, osiągnął sukcesy w walkach z Arabami i złagodził spory z papieżem.

lic. CC BY-SA 3.0, fot. Clio20, Wikimedia Commons

Roman IV Diogenes, cesarz (1067-1071), dowodził w przegranej (na skutek zdrady i paniki) bitwie z Turkami pod Mantzikert.

domena publiczna, Wikimedia Commons

Michał VIII Paleolog, cesarz (1261-1282), odbił od łacinników i odnowił Konstantynopol.

domena publiczna, Wikimedia Commons

Jan VIII Paleolog, cesarz (1425-1448), podpisał we Florencji w 1438 roku akt unii z Rzymem, uznając dogmaty Kościoła katolickiego oraz władzę papieża.

domena publiczna, Wikimedia Commons

Konstantyn XI Paleolog, cesarz (1449-1453), ostatni władca Bizancjum, poległ walcząc wręcz w obronie Konstantynopola przed muzułmańskimi Turkami osmańskimi.

9

Polecenie 1

Wysłuchaj audiobooka i wskaż, na czym wzorowali swój ceremoniał cesarze bizantyńscy. Jakie różnice między pierwotnym ceremoniałem, a jego bizantyńską wersją zauważasz?

Polecenie 2

Jaki był cel tak rozbudowanego ceremoniału?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P4zRYhcW8>

Norman Davies o ceremoniale bizantyńskim

W swojej książce *Europa. Rozprawa historyka z historią* brytyjski historyk Norman Davies opisuje formowanie się ceremoniału dworskiego w Bizancjum. We fragmencie poświęconym *taksis*, czyli idei ładu, porządku rzeczy, zaczyna swój opis w ten sposób: „We wrześniu 641 roku patriarcha Konstantynopola ukoronował Konstansa II u ołtarza »Wielkiego Kościoła« - Hagia Sophia. Dawny rzymski zwyczaj ogłaszania imienia nowego cesarza na hipodromie zarzucono. Najważniejsza ceremonia polityczno-religijna w bizantyjskim repertuarze nabierała ostatecznego kształtu. Od tego czasu, zamiast jak dawniej zawieszać cesarzowi na szyi łańcuch, nakładano mu na głowę diadem. Wśród ludu rozrzucono pieniądze; wybijano nowe monety. Współcesarzy koronowali cesarze; koronacji cesarskich małżonek dokonywali ich cesarscy mężowie. Na konwencjonalnych ikonograficznych relacjach z tych uroczystości koronacji cesarzy dokonuje Chrystus.”

Czym dokładnie było bizantyjskie *taksis*? Oddajmy głos Daviesowi: „W życiu Bizancjum polityczny rytuał odgrywał rolę pierwszoplanową. Jego celem było umacnianie ideału *taksis* - niezmiennego, harmonijnego, hierarchicznego »porządku rzeczy«.

Przygotowywano wyszukane przedstawienia, z niezwykłą troską o symboliczny szczegół. Pod najdrobniejszym pretekstem organizowano publiczne parady, zwłaszcza w dni chrześcijańskich świąt; uroczystości ogłaszania imienia nowego cesarza towarzyszyły melodyjne recytacje tekstów z Biblii i politycznych haseł, deklamacje poematów i panegiryków, a także głośnie okrzyki, które stanowiły ostry kontrast z absolutną ciszą, jakiej we wszystkich innych okolicznościach wymagała obecność cesarza. Przedstawianiu cesarskiej oblubienicy, cesarskim ślubom i cesarskim pogrzebom towarzyszyły stosowne demonstracje radości lub rozpacz. Cesarskie audjencje planowano w każdym szczególe, dostosowując ceremoniał do rangi wizyty. Z góry określano przepisowy dystans dzielący ścielącego się w pokłonach gościa od cesarskiego tronu. *Adventus*, czyli »nadejście« cesarza, wymagało drobiazgowego wyskalowania rangi delegatów wysłanych na jego spotkanie, określenia miejsca i formy powitania, wyboru trasy wiodącej do miasta i kościoła, w którym miało się odbyć dziękczynne nabożeństwo, i wreszcie zaplanowania menu cesarskiej uczy.

Uroczystości *profectio*, czyli »odjazdu« cesarza - zwłaszcza kiedy udawał się w bój - towarzyszyło rozdawanie jałmużny, adoracja sztandaru Prawdziwego Krzyża oraz ceremonia poświęcenia wojska i floty. Do programu *triambos*, czyli »cesarskiego triumfu« - uroczystości odziedziczonej po Rzymie - należały pokazy wojska oraz zdobytych niewolników i łupów, igrzyska i wyścigi na arenie i hipodromie oraz *trachelismos* - rytualne »deptanie« pokonanego wroga czy uzurpatora. Ceremonie

awansu wysokich urzędników aranżowano w sposób nie pozostawiający najmniejszych wątpliwości co do źródeł ich sukcesu.”

Jak podkreśla Norman Davies, ważnymi elementami każdej uroczystości i wydarzenia był strój, gesty oraz symbole sprawowanego urzędu. Brytyjski historyk wylicza: „Każda procesja rozpoczynała się i kończyła ceremonią nakładania i zdejmowania szat. Zawsze szczególnie eksponowano insygnia cesarskie: koronę, jabłko, berło i *akakia* – »sakiewkę z prochem«, będącą symbolem śmiertelności. Purpura była zarezerwowana dla cesarza, a w ikonografii – dla Chrystusa i Najświętszej Maryi Panny. Bizantyjski język ciała podkreślał ideał *agalma* – »posągowego spokoju«.”

Najpełniejszym kompendium bizantyjskich rytuałów jest pochodzący z X wieku manuskrypt *De Caeremoniis aulae byzantinae*, czyli *Księga ceremonii dworu bizantyjskiego*. Zawiera on 153 rozdziały, z których każdy jest zbiorem instrukcji określających praktyki i procedury na przestrzeni 600 lat. Określa wszystko – od tanecznych figur i sposobu zwracania się do innych po przepisową długość włosów na cesarskiej głowie. Ceremoniał cesarski naśladowali i przejmowali patriarchowie, namiestnicy prowincji, wodzowie, biskupi, a w końcu wszyscy władcy całego chrześcijańskiego świata. Z czasem stał się podstawą wszelkiego rodzaju symboliki królewskiej i kościelnej na ziemiach leżących daleko poza granicami cesarstwa. Na przykład Karol Wielki zapożyczył wiele od Bizancjum, podobnie jak inni zachodni władcy zapożyczyli wiele od Karola Wielkiego. Nie był to jednak wyłącznie ruch jednokierunkowy. Zwyczaj unoszenia cesarza w górę na tarczach żołnierzy został przejęty od plemion germańskich. Po raz pierwszy wprowadził go w roku 361 w Paryżu cesarz Julian; utrzymywał się, z przerwami, do VIII wieku. Ceremonia zwana *chrisma*, czyli „namaszczenie świętymi olejami”, wywodzi się zapewne od Franków; w Konstantynopolu wprowadzili ją w XIII wieku krzyżowcy. W tym czasie chrystianizacja królewskiego rytuału w Europie była już zjawiskiem powszechnym.

Źródło: Cytat za: N. Davies, *Europa. Rozprawa historyka z historią*, Kraków 2001, s. 282–283.

Słownik

administracja

(łac. *administratio*), nazywana również aparatem urzędniczym to zbiór instytucji państwowych powiązanych i współpracujących ze sobą przy zarządzaniu państwa

Bizancjum

(gr. *Byzantion*), w starożytności miasto leżące nad cieśniną Bosfor, od którego swoją nazwę wzięło cesarstwo wschodniorzymskie; po objęciu władzy przez Konstantyna Wielkiego zmieniono jego nazwę na Konstantynopol

filioque

(łac. *i Syna*) – termin, przedmiot i synonim sporu teologicznego kościoła wschodniego z katolicyzmem o sformułowanie w wyznaniu wiary; fragment „Wierzę w Ducha Świętego (...), który od Ojca pochodzi” został przez kościół zachodni rozszerzony o słowa „i Syna” i brzmi: „Wierzę w Ducha Świętego (...), który od Ojca i Syna pochodzi”

ikonoklazm

(gr. *eikōn* – obraz; *klásis* – złamanie) – ruch religijny szerzący się w łonie chrześcijaństwa w VIII-IX wieku w Bizancjum, ale też państwie Franków, sprzeciwiający się kultowi obrazów i wizerunków

kodeks

(łac. *codex* – dosł. spis, księga), zbiór przepisów i aktów prawnych

patriarchat konstantynopolitański

(gr. *Oikoumenikòn Patriarcheion Konstantinou póleos*) – starożytny Kościół, którego początki sięgają czasów apostoelskich; zgodnie z tradycją został założony przez apostoła Andrzeja, który głosił Ewangelię w Azji Mniejszej, okolicach Morza Czarnego, Tracji i Achai

pragmatyzm

(gr. *prágma* – dosł. działanie, czyn), postawa oznaczająca podejmowanie tylko takich działań, które przynoszą konkretne korzyści (gr.

trybut

(łac. *tributum*), danina składana przez jednego władcę innemu w dowód uznania jego przywództwa, zwierzchności lub w zamian za zagwarantowanie pokoju

Słowa kluczowe

Bizancjum, cesarstwo, cesarz, chrześcijaństwo, Krzyżowcy, Turcy, islam w średniowieczu

Bibliografia

Wiek V-XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1997.

A. Kompa, M.J. Leszka, *Pierwsza chrześcijańska monarchia Europy*, w: *Dzieje Bizancjum. Zaginione cesarstwo*, „Pomocnik Historyczny Polityki”, red. L. Będkowski A. Kompa, 1/2019, s. 12–17.

R. Michałowski, *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 2009.

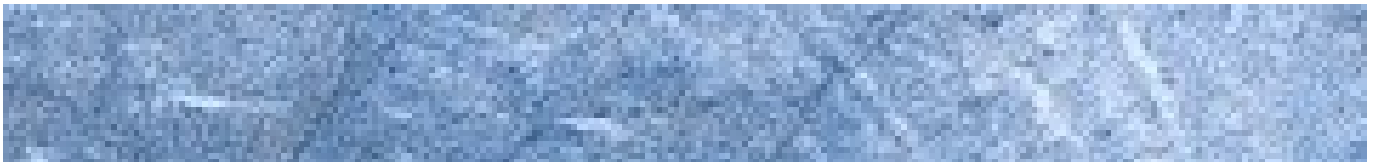
G. Ostrogorski, *Dzieje Bizancjum*, tłum. pod kier. H. Evert-Kappesowej, Warszawa 1967.

Świat Bizancjum, t. 1, red. C. Morrisson, tłum. A. Graboń, Kraków 2011.

Gra edukacyjna

Polecenie 1

Zagraj w grę interaktywną i sprawdź swoją wiedzę. W każdym z pytań zaznacz jedną poprawną odpowiedź. Następnie wykonaj kolejne polecenia.

Test

Sprawdź swoją wiedzę

Poziom trudności:

łatwy

Limit czasu:

4 min

Twój ostatni wynik:

–

Uruchom

Polecenie 2

Wyjaśnij termin „renesans macedoński”.

Polecenie 3

Podaj trzy filary cesarstwa bizantyjskiego, które trzeba by było zniszczyć, aby cesarstwo upadło.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Przyporządkuj podpisy do osób przedstawionych na mozaice.

1. rycerstwo

2. cesarz

3. duchowieństwo

3

1

2

Fragment mozaiki z kościoła św. Witalisa z Rawenny.

Źródło: wikipedia.org, domena publiczna.

Na podstawie mozaiki wymień, czym się zajmowały wskazane w zadaniu 1 grupy społeczne.

Uzasadnij odpowiedź.

Wyjaśnij, w jaki sposób wyróżniono postać cesarza Justyniana.

Ćwiczenie 2

Uporządkuj chronologicznie wymienione wydarzenia związane z historią Bizancjum.

formalne wyodrębnienie się Kościoła prawosławnego

uznanie tytułu cesarskiego Karola Wielkiego przez Bizancjum

zdobycie Konstantynopola przez krzyżowców

zakończenie budowy świątyni Hagia Sophia

prośba Bizancjum o pomoc przeciwko Seldżukom

Ćwiczenie 3

Rozstrzygnij, które spośród podanych w tabeli zdań są fałszywe, a które prawdziwe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Cesarstwo wschodniorzymskie powstało oficjalnie w roku 395.	☐	☐
Cesarstwo łacińskie zlikwidowały wojska tureckie wycofujące się z Europy.	☐	☐
Kościół bizantyjski (wschodni) nazywany jest Kościołem ortodoksyjnym.	☐	☐
Konstantynopol został zdobyty w 1453 r. przez Turków seldżuckich.	☐	☐

Przeczytaj tekst źródłowy i wykonaj poniższe polecenia.

“ Fragment zbioru praw

Cesarz August do senatu miasta Konstantynopola: „Co wielu poprzednich cesarzy uważało za konieczne do poprawienia, a czego żaden z nich nie odważył się do skutku doprowadzić, tym obecnie, z pomocą Boga Wszechmogącego, postanowiliśmy obdarzyć państwo i zapobiec przewlekłości sporów sądowych. W tym celu postanowiliśmy zmniejszyć zbyt wielką liczbę ustaw, które zawarte są w kodeksach wydanych przez Naszych Poprzedników oraz przez Nas samych, i ułożyć jeden kodeks pod szczęśliwą imienia naszego nazwą, który zawierałby zebrane ustawy, dawniej wydane.[...] Poleciliśmy im ułożyć w jeden obowiązujący zbiór praw to, co jest rozrzucone po różnych rozporządzeniach cesarskich, tak jednak, aby czas, w jakim ustawy były wydawane, jasno był zaznaczony nie tylko przez podanie daty i nazwiska konsula, lecz nawet przez sam ich układ.

Źródło: Fragment zbioru praw, [w:] Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1997, s. 38–39.

Zidentyfikuj państwo, w którym uporządkowano prawo.

Podaj imię cesarza występujące w nazwie kodeksu oraz nazwę państwa, w którym sprawował on władzę.

Rozstrzygnij, w której części Europy, zachodniej czy wschodniej, stosowano opisany ceremoniał. Uzasadnij odpowiedź.

“ Fragment o ceremoniale na dworze cesarskim

Gdy już wszyscy znajdują się na swoich miejscach [...] wprowadza [się] obcego gościa [...]. Poselstwo pada na twarz przed cesarzami, a w tejże samej chwili rozlega się głos fletów. Poselstwo podnosi się i podchodzi bliżej, zostając jednak w pewnej odległości od tronu. W czasie gdy obcy poselstwo zbliża się do tronu, wchodzi najstaranniej wybrane osoby z jego świty i, po złożeniu czołobitności cesarzowi, zatrzymują się. Gdy [jeden z urzędników] zadaje poselstwu zwykłe pytania, złote lwy zaczynają ryczeć, złote ptaszki na tronie i na złotych drzewach rozmieszczone zaczynają melodyjnie śpiewać. Dzikie zaś zwierzęta znajdujące się na stopniach tronu zaczynają podnosić się z legowisk i wspinać na tylne łapy. [...] [Urzędnik] wnosi dar gościa [...], rozlega się dźwięk bębnów, lwy przestają ryczeć, a ptaki śpiewać, dzikie zwierzęta zaś układają się z powrotem na swoje legowiskach. Po wręczeniu darów poselstwo składa czołobitność [monarchom] i oddala się [...].

Źródło: *Fragment o ceremoniale na dworze cesarskim*, [w:] *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1997, s. 49–50.

Uzasadnienie

Wyjaśnij, w jakim celu stosowano ten ceremoniał.

Przeczytaj tekst źródłowy i wykonaj poniższe polecenia.

“ Fragment bulli papieskiej

Jakże bardzo bowiem chrześcijańskim i prawowiernym jest miasto u kolumn cesarstwa i jego szanownych, mądrych obywateli! Jaką zaś straszną herezję co dzień w jego wnętrzu zasiewa Michał, nadużywający tytułu patriarchy i zwolennicy jego głupoty! [...] Dlatego my, nie mogąc znieść niesłychanych obelg i krzywd wyrządzonych świętej, pierwszej, apostolskiej Stolicy i widząc, jak katolicka wiara coraz bardziej podupada, powagą świętej i nierozdzielnej Trójcy i Stolicy Apostolskiej, której legację spełniamy, i wszystkich prawowiernych ojców z siedmiu synodów oraz całego Kościoła katolickiego, klątwę, którą pan nasz, najczcigodniejszy papież, Michała i jego następców obłożył, w razie gdyby się nie poprawili, w taki oto sposób podpisujemy [...]. Amen, amen, amen.

Źródło: *Fragment bulli papieskiej*, [w:] *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1997, s. 119–120.

Podaj datę wystawienia dokumentu.

Wymień strony konfliktu opisanego w tekście.

Podaj nazwę stosowanego w historiografii pojęcia określającego stan prawny, który nastąpił między stronami konfliktu.

Ćwiczenie 7

Przeanalizuj mapę Europy Południowo-Wschodniej i wykonaj poniższe polecenia.

Mapa Europy Południowo-Wschodniej.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o. na podstawie Killroyus, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Wskaż właściwe dokończenie zdania.

Zmiany terytorium państwa bizantyjskiego przedstawione na mapie nastąpiły w wyniku...

- ☐ podbojów mongolskich w Europie.
- ☐ zdobycia Bizancjum przez Turków osmańskich.
- ☐ rozwoju imperium arabskiego.
- ☐ IV wyprawy krzyżowej.

Podaj argument potwierdzający twój wybór.

Rozstrzygnij, czy tezy Grzegorza VII przyczyniły się do pogłębienia podziału między chrześcijaństwem wschodnim a chrześcijaństwem zachodnim. Uzasadnij odpowiedź, odnosząc się do tekstu.

“ Fragment Dictatus papae (tez Grzegorza VII) z 1075 roku

1. Kościół Rzymski przez samego Boga został założony. [...]
2. Jego jednego imię ma być wspominane w modlitwach kościelnych.
3. Ten jeden jedyny jest tytuł (papież) na świecie. [...]
4. Żaden przepis prawny i żadna księga kanonów (tj. praw kościelnych) nie ma mieć ważności bez jego woli.
5. Orzeczenie jego przez nikogo nie może być zaczepione, on sam zaś może unieważniać (orzeczenia) wszystkich innych. [...]
6. Kościół Rzymski nigdy nie pobił i po wszystkie czasy, wedle świadectwa Pisma św., w żaden błąd nie popadnie.

Źródło: *Fragment Dictatus papae (tez Grzegorza VII) z 1075 roku*, [w:] *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1997, s. 126–127.

Rozstrzygnięcie: ▼

Uzasadnienie

Dla nauczyciela

Autor: Stanisław Mrozowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Bizancjum – podsumowanie

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

V. Bizancjum i świat islamu. Uczeń:

- 1) lokalizuje w czasie i przestrzeni cesarstwo bizantyjskie i charakteryzuje jego osiągnięcia w zakresie kultury;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

V. Bizancjum i świat islamu. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) opisuje charakterystyczne cechy bizantyjskiego systemu politycznego;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- charakteryzuje najważniejsze cechy cesarstwa bizantyjskiego;
- wyjaśnia, na czym wzorowało się Bizancjum i jak przetworzyło tradycję rzymską;

- wymienia przełomowe momenty w historii Bizancjum;
- ocenia, czy cesarstwo wschodnie miało szansę przetrwać dłużej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Bizancjum – podsumowanie”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” tak, aby podczas lekcji mogli w niej aktywnie uczestniczyć i wykonywać polecenia.
2. Chętni/wybrani uczniowie przygotowują prezentację na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel poleca jednemu uczniowi lub uczennicy przeczytanie wyświetlonego tematu zajęć. Omawia planowany przebieg zajęć.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel przy użyciu dostępnego w panelu użytkownika raportu weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, którzy uczestnicy zajęć zapoznali się z udostępnionym e-materiałem. Nauczyciel poleca jednemu z uczniów, aby zaproponował swoje skojarzenia z tematem lekcji.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel przypomina o prezentacjach przygotowanych przez uczniów przed lekcją. Poleca wybranej osobie (lub ochotnikowi) zaprezentowanie swojej pracy przed resztą klasy. Po prezentacji uczniowie krótko o niej dyskutują, dodają informacje, które ich zdaniem warto uwzględnić. Prowadzący może korygować odpowiedzi i uzupełniać informacje.
2. Uczniowie dzielą się na grupy czteroosobowe i w nich wykonują ćwiczenia 2, 3 i 5 z sekcji „Sprawdź się”. Analizują tekst źródłowy dotyczący Bizancjum, a także ustalają właściwą chronologię wydarzeń i wskazują poprawne zdania związane z historią Bizancjum. Następnie wylosowana grupa prezentuje swoje rozwiązania na forum. Pozostałe grupy komentują i uzupełniają informacje, prowadzący weryfikuje poprawność odpowiedzi.
3. Praca z drugim multimedium („Gra edukacyjna”). Nauczyciel dzieli uczniów na dwie, trzy lub cztery grupy i zapowiada, że zagrają w grę interaktywną sprawdzającą ich wiedzę odnośnie do Bizancjum. Będzie to quiz na wzór *Milionerów*, ale z ograniczeniem czasu na udzielenie odpowiedzi. Prosi, aby grupy wyłoniły liderów, którzy będą odpowiadali na pytania. Pozostałe osoby odgrywają rolę publiczności, która może udzielać podpowiedzi. Zwycięża ta grupa, która najszybciej odpowie poprawnie na wszystkie pytania.
4. Uczniowie grają w grę interaktywną. Grupy rywalizują ze sobą i ta, która najszybciej rozwiąże quiz, jest nagradzana, np. oceną za aktywność.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji „Bizancjum – podsumowanie” i inicjuje krótką rozmowę dotyczącą kryteriów sukcesu. Czego uczniowie się nauczyli? Na koniec poleca chętnemu uczniowi podsumowanie i – jeśli to potrzebne – uzupełnia informacje.
2. Na zakończenie nauczyciel omawia przebieg zajęć oraz ocenia przedstawioną prezentację, a także pracę grup uczniowskich.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia 7 i 8 z sekcji „Sprawdź się”.
2. (Dla uczniów chętnych) Wykonaj polecenia dołączone do gry edukacyjnej.

Materiały pomocnicze:

Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1997.

A. Kompa, M.J. Leszka, *Pierwsza chrześcijańska monarchia Europy*, w: „Pomocnik Historyczny Polityki” 2019 nr 1: „Dzieje Bizancjum. Zaginione cesarstwo”, red. L. Będkowski.

R. Michałowski, *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 2009.

G. Ostrogorski, *Dzieje Bizancjum*, tłum. pod kier. H. Evert-Kappesowej, Warszawa 1967.

Świat Bizancjum, t. 1, red. C. Morrisson, tłum. A. Graboń, Kraków 2011.

Wskazówki metodyczne:

Gra interaktywna może być wykorzystana do sprawdzenia indywidualnej wiedzy uczniów zarówno podczas lekcji (każdy uczeń odpowiada samodzielnie), jak i poza lekcją, np. przy powtórce wiadomości.